

DOĞU-İSLAM DÜNYASINDA AİLENİN SOSYO-POLİTİK TEMELLERİ VE SOSYOLOJİK DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE

Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK*

Öz: Aile gerçeği bidayetden günümüze çeşitli mahiyet ve formlarda insanlık için önemli bir olgu olarak varlığını sürdürmektedir. Aile olgusunu tamamen reddeden, yok edilmesi gerektiğini iddia eden kimi teorik yaklaşımlar ve kimi kısa süreli tecrübeler ifade edilse de bu ailenin hayatımızdan tamamen çıkarılmasına yol açmadı. Bununla birlikte başta Batı olmak üzere modern dönem ve sonrası için (Qu-post dönem) ailenin büyük bir krize girdiği gerçeği de yadsınamaz. Nitekim kimi yaklaşımlara göre ailenin bu krizinin temelinde gerçekte insanlığın bütünüyle yaşadığı krizlerin rolü büyüktür. Buna karşılık ailenin son derece önemli olduğunu belirten ve de pratikte de bunu destekleyen birçok yeni yaklaşım ve uygulamanın olduğunu görmek mümkündür. Kimi yaklaşımlara göre ise insanlığın yaşadığı krizleri aşmanın başlıca yollarından birisi de ailenin sağlıklı bir biçimde yeniden tesis edilmesidir. Bu vesileyle birçok sivil toplum oluşumunun ve resmi müesseselerin gerek kurumsal düzeyde gerekse başka tür bağlamlarda ailenin korunması ve geliştirilmesi için çok yönlü arayışlar içinde olduğu gözlenmektedir.

Bu çalışma ile özelde ailenin içinde olduğu krizi ve genelde ise insanı sarmalamış büyük krizleri medeniyetimizin imkânlarını yeniden değerlendirmeye alarak çeşitli tespit ve önerilerde bulunması hedeflenmiştir. Çünkü günümüzde gerek ailenin krizinin gerekse insanlığın krizlerinin büyük ölçüde Batı merkezci bir dünyanın oluşturduğu sorunlardan kaynaklandığı iddia edilebilir. Elbette bu Batı-dışı toplumların krizde olmadığı anlamına gelmez. Ancak sorun şu ki; Batı-dışı toplumların tüm krizlerini yine Batı merkezci yaklaşımlarla çözüme gayretinde oldukları da bir gerçektir. Bunun dışında ise genelde sistemli olmayan kimi romantik diskurların göze çarptığı, ancak bunların da sistemli ve manidar alternatiflerle teklife dönüşmesi bakımından son derece zayıf oldukları çok açıktır. Oysaki medeniyetimizin tecrübe ve meta-epistemolojisinde çok daha fazla imkânların olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda bu çalışma aileye dair teori, mefhum ve olgu analizlerine dayanmakla birlikte, yeniden teorize etme imkanlarından da faydalanılarak karşılaştırmalı, sistemli ve yeniden sistemleştirici bir yöntem arayışı benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile Çalışmaları, Değişim Sosyolojisi, Doğu-İslam Medeniyeti, Kriz.

ON THE SOCIO-POLITICAL FOUNDATIONS AND SOCIOLOGICAL TRANSFORMATION OF THE FAMILY IN THE EAST-ISLAMIC WORLD

Abstract: The fact of the family continues to exist as an important phenomenon for humanity in various forms. Although there were some theoretical approaches that completely rejected the family phenomenon, some short-lived experiences showed that the family had been destroyed, but this did not lead to the complete removal family from our lives. There are some crises about family institution. Indeed, according to some approaches, the crises experienced by humanity are in fact the basis of the crisis of the family. On the other hand, it is possible to see many new approaches to get rid of these crises that show that the family is extremely important and supports it in practice.

According to some approaches, one of the main ways to overcome the crisis of humanity is the healthy reconstruction of the family. On this occasion, it is seen that many civil society and official institutions are in a multifaceted search for the protection and development of the family in both institutional and other contexts.

In this study, the possibilities of Eastern Islamic civilization and especially the crises experienced by the family are discussed in this context.

* Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Keywords: Family Studies, Change Sociology, East-Islamic Civilization, Crisis Sociology.

Giriş

Aileye dair çok fazla yaklaşım, sorun ve çalışmaya rastlamak mümkündür. Zira aile insanlık tarihi kadar eski, çok boyutlu, çok bileşenli, çok değişkenli bir olgudur. Bununla birlikte kendine özgü farklı formları, yaklaşımlara göre başkalaşan sorun alanları, dönemlere göre yeni biçimler kazanan form ve mahiyeti, medeniyet ve inançlara göre değişen meşruiyet, önem, işlev ve formları daha birçok boyutuyla son derece karmaşık bir durumdan bahsettiğimiz açıktır. Böyle olmakla birlikte ortak birtakım özelliklerin de öne çıktığı bir tarafıyla da son derece sade bir olgu alanından da bahsedebiliriz. Yani temel mantığı (en azından öz imajı bakımından) açısından anlaşılır, ancak detaylara ve sorun alanlarına indikçe insanlığın tüm imkân ve çıkmazlarını içeren bir olguyla karşı karşıyayız.

Bu yüzden çok fazla karmaşıklaştırmadan özel bir işlev alanı teklif etmek gerekirse, felsefenin de araçlarından faydalanarak, şunları söylemek mümkündür: Aile insanın; insan, doğa, eşya, insanın yarattıkları ile ve elbette Mevla ile ilişki ve temasının nasıl olacağını belirlediği *nüve değer/merkez* varlığa doğduğu yerdir.

Bu çalışma bu temas biçimleri bakımından ailenin rolünü, işlevi ve meşruiyet motivasyonlarını dünden bugüne değişimleri de dikkate alarak, günümüz krizlerine bir çözüm merkezi olarak ailenin sınırlarını yeniden sorgulandığı ve kimi tekliflere dönüştüğü bir çalışma olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle ailenin yeniden anlaşılmasının metodolojik imkanları, Doğu-Batı epistemolojik başkalaşımı ekseninde tartışılacağı; Kuram versus Değer/Merkezci paradigma bağlamında incelenmiştir. İkinci olarak ise; Sosyal ve politik insanın indirgemeci baskısına karşı ailenin insanileştirici imkânları tartışılmıştır. Üçüncü olarak ise varlığını sürdürmek için üretim tüketim döngüsüne ihtiyaç hisseden insanın aile mefhumu sayesinde bu ilişkiyi sağlıklı bir biçimde dönüştürme yolları tartışılmıştır. Dördüncü olarak ise; özellikle bu çağda çok boyutlu yabancılaşma yaşayan insanın bu yabancılaşmayı aşmasına yardımcı olacak ailenin işlevlerinin yeniden sistemli hale getirilmesi tartışılmıştır. Son olarak ise aile fetişizminin yani "*aileizmin*" krizleri ve medeniyetimizin *yönetilebilir, insani aile modeli* ayrımı tartışılarak; aile ile insanlığın krizlerini aşmanın medeniyetimizin birikimlerinin modellenmesi üzerinden kimi tekliflere varılmıştır.

Elbette bütün bu iddiaların temellendirilmesi ve gerekçelendirilmesi için öncelikle kavramsal ve metodolojik çerçevenin oluşturulmasına ihtiyaç vardır.

Kuramsalcı Dünya Görüşü ve Değer/Merkezci Dünya Görüşü Bağlamında Aile (Kuramcı İndirgemecilik versus Değer-Merkezcilik)

İki bin beş yüz yıllık Batı düşünce geleneğinin en karakteristik özelliği mekanizasyona bağlı epistemik bir gelenek yaratmasıdır. Batı'nın akıl dediği şey de kendi üzerine ve kendi lehine geliştirdiği teknik düşünce sistematiğidir. Esasen bilim ve felsefe bilindiği gibi tam anlamıyla bir hakikat ve gerçek arayışı değildir. O daha çok Batı'nın kendi kriz ve sorunlarına bulduğu cevapların 2500 yıllık teknik sorunsallaştırmacı araçsal akla dayalı geliştirdiği bir bilgi biçimidir (Öztürk, 2012).

Bu süreç gerçekleşirken,

- a- Sorunsallaştırmalar belli bir tecrübeyle (Batı) sınırlıdır;
- b- Özel akıllar onu sistemleştirip, kavram ve teklife dönüştürür;
- c- Çıkar grupları ve baskı grupları tarafından kurumsallaştırılır.

Batı düşünceliği bu sosyo-ontoloji (toplumsal ve politik cevher) üzerine geliştirdiği; epistemik tekniklerle (ontoloji, epistemoloji, etik vb. departmanlar; mantık, metreler, matrixler, matematik vb. ölçütler; nesne-realite, akıl-teori, algılama-yorum vb. araçlarla) bilgiyi sözleşmeye bağlar. Bunun için sorun ya da sorunsallaştırmalar, bir postulat ve aksiyom üzerinden temellenir; belli metodik sistemlerle soruşturulup oluşturulur; ait olunan paradigma ve ideolojiye göre de paketlenip servis edilir. Belki bahsedilmemiş birçok ara unsur da söz konusu etmek gerekirdi ancak tema gereği buna gerek duyulmamıştır¹. Bütün bu epistemik sürecin çıktısı olarak aile ile ilişkilendirilen; Ekolojik Perspektif, Yapısal-İşlevci; Çatışmacı; Feminist; Simgesel Etkileşimci teoriler; Ailevi Gelişim Perspektifi vb. yaklaşımlar (Canatan ve Yıldırım, 2011: 31-48) temelde aileyi kendi kuramlarını yukarıda ifade edilen teknik sistematiğinin bir çıktısı olarak, bir uygulama sahası olarak, ele almışlardır. Esasen başka bir konuyu da ele alsalardı aşağı-yukarı benzer yargılarla karşılaşılması pek mümkündür. Yani aile için söylenen şeyler örneğin kadın için ya da ticaret için de benzer biçimde söylenecekti. Bu yüzden teorici aklın her konuyu ele almasına bile gerek yoktur. Çünkü tüm konular o teoriye göre anlayan herkesçe formüle edilebilir. O yüzden her hangi bir teoriye bağlı olarak çalışılan binlerce konular çok sınırlı nüanslar dışında aynı şeyleri söyleyip-durular. Bu da sosyal bilimlerin büyük krizlerinden birisidir (Öztürk, 2018).

Fakat bizi daha çok ilgilendiren şeyin ise aile gibi son derece hayati bir konunun -elbette bu diğer konular için de geçerlidir- bu sözde bilim kumpasınca kırma uğratılmasıdır. Bu meselenin üzerinde yeniden ve yeniden düşünmeliyiz. Çünkü her gün binlerce tez, makale vb. üretimlerde

¹ Bununla birlikte geniş bilgi için *İmajoloji* (Öztürk; 2013); *Kriz Sosyolojisi* (Öztürk; 2011); *Medeniyet ve Sosyoloji* (Öztürk; 2015) adlı çalışmalarda geniş ve detaylı analize rastlamak mümkündür.

bulunuyoruz; ancak bunlar sadra şifa olmaktan çok başka sorunlara yol açan oyalayıcı, yanıltıcı ve kısmen de büyüleyici bir süreçtir.

Sonuç olarak 2500 yıllık Batı düşünce geleneği geldiği noktada aile ile bilgi arasında büyük ölçüde bir akde varmıştır. Daha çok matematiksel belirlenimlerin motive ettiği, araçsal akıla bağlı olarak rol; statü, sınıf gibi tanım alanlarıyla şekil bulan, bu belirlenimlerini maddi eşitlik gibi gerçekte büyülmekle birlikte belirsiz ve operasyonel yönü de olan saptamalarla muhalefete dönüştüren çatışmacı bir arayış ile karşı karşıyayız. Bu ise insanı sistem ve araç üzerinden tanımlayan (Öztürk, 2011), Batının geliştirdiği kurumları yücelten, tüketim döngüsünü merkezileştiren birey için ailenin nasıl hazırlanacağı sorundur. Elbette bu dönemsel ve paradigmasal belirlenimlere göre çeşitli şekiller almıştır.

Medeniyetimizin Değer/Merkez imkanlarına gelince, bunun tespitini yapmak sınırlarını belirlemek ilk elden çok kolay değildir. Zira medeniyetimiz tüm insan gerçekliğini mümkün gören, ancak tercih edene değer teklif eden kendine özgü bir sistematığı mevcuttur. Bununla birlikte cari durumlara ve gayr-i olana, yani kendinden olmayana, ona özgü hukuki, ahlaki, geleneksel ve toplumsal sözleşmeye dayalı olarak geliştirdiği sosyal bir uygulama çeşitliliğine 19. Yüzyıl öncesi tüm dönemlerde rastlamak mümkündür. Bu büyük birikim maalesef 19. Yüzyılın hoyrat paradigmaları tarafından tarih-dışı bırakılmıştır. Bu yüzden İslam Medeniyeti hem cihanşümül teklif ve iddiasıyla hem de herkese kendisi olarak yaşama imkânı veren karakteristiği ve uygulama tecrübesiyle yerel değil tam aksine evrenseldir. Metaforik bir ifadeyle diyebilirim ki: Ezanlar okunduğu sürece çanlar da gönül rahatlığıyla çalacaktır. Son dönemde medeniyet tasavvurumuzu ulus-devleti pratiğine ve belki de daha dar bir cemaat ve kabile kültürüne indirgenerek yerel değerlerimiz şeklinde terkip edilmesi gerçekte Batı merkezci yaklaşıma duyulan kompleksle birlikte, medeniyetimizi anlamaktan çok uzak bir tasavvurun yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu konunun aile bahsinde ele alınmasının elbette çok manidar bir nedeni vardır. Çünkü İslam medeniyetinde bir bireyin devletle olan sözleşmesinin en önemli göstergelerinden ve belirleyen unsurlardan birisi ailenin bizi kendisidir. Öncelikle medeniyetimiz söz konusu edildiğinde, aile romantik güzelliklerden ve meşru cinsel ilişki platformundan çok fazla bir şeydi. Modern devletlerin birey ve çocuk için verdiği kararların çoğu aslında medeniyetimizde aileye aittir. Aile, eğitime; eğitimin nevi, formu ve yönüne; hangi din, kültür dil vs. bağlamında gerçekleşmesi gerektiğine, süresine vb. teknik unsurlara, devlette hangi hukuka tabii olacağına, kendi kimliğinin ne olacağına, mahkemede hâkimin kararına dahi ortak olmaya varıncaya kadar daha zikredilmesi gereken başka birçok alanda imkanı olan hükmi şahsiyet sahibi bir merkez idi.

Yukarıda ifade edilen tespitler esasen Medeniyetimizin kurumsal ve pratik işleyişine dair önemli ipuçları vermekteydi. Modern toplumlarda birey ile makro tüm birimler doğrudan

savunmasız ve mutlak teslimiyetle ilişkiliyken, medeniyetimizde kurumlar hiyerarşik olmaktan çok, yatay birçok mekanizmalarla, bireyi koruyup, kültürü zenginleştiren ve karar mekanizmalarını artıran bir nitelik sergiliyordu. Bu aynı zamanda da isteyen bireyin özgürce davranmasının önünde de bir engel değildi.

Devlet ne “**mitoloji devleti**” (gaza getiren, kitleleştiren, siyasal organizasyonları paganlaştırıp yücelten ve tüm insanları mekanizmalar içinde aparatlaştıran) ne “**tanrı devleti**” (her şeyi kendinden menkul belirleyen; doğrudan metafizik vaaz ederek tüm insanların kaderini belirleyen) dikey devlet değildi. Aksine yatay oluşumlarla tanımlayabileceğimiz “**ahlak devleti**” idi: Böylece devlet aileyi, kültürü ve insan birlikteliklerini korumak, geliştirmek ve hakem rolü üstlenmekle daha çok meşguldü. Yani devlet şeriata ve şeriatlara karşı sorumlu ve sınırlı, örfe ve örfelere karşı sorumlu ve sınırlı, sözleşmelere karşı sorumlu ve sınırlıydı. Bu vesileyle toplumsal kesimler arasında sözleşmelere imkan hazırlayan, inanç, değer ve örfelere göre yaşama ve organize olmalarını hukuka bağlayan her meşrebi devlet ve diğer toplumsal kesimlerle sulh içinde olmak kaydıyla taleplerini yasal garantiye alan bir yol seçmiştir. Devlet, siyaset, eğitim, hukuk vd. yollar ile bireyi ya da toplulukları mutlak sembollere ve mutlak belirlenimlere ait kılma çabasından çok tabasıyla ilişkisini onların gerçekleri, imkanları ve tercihleri üzerinden dengeye bağlardı. Yani devlet “mutlak egemen” değil, ancak daha çok imtiyazlı yöneticiydi. İşte tam bu noktada ailenin çok özel bir rolü olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Sosyal ve Politik İnsan ve Ailenin İnsanileştiren Rolü

İnsanın sosyal bir varlık olmasının birçok yüzü vardır. Bu sosyo-siyasal veçheler kimi zaman birbirini desteklerken kimi zaman birbirini baskılar. Kimi zaman farklı bu kategoriler birbirlerinin işlev ve rollerini üstlenir. Bu bağlamda da ailenin özel bir işlevi açığa çıkmaktadır. Aile sayesinde insanın sosyal ve siyasal rolleri mümkün oldukça insanileşir ve birbirlerine olan mesafesi uyumlu hale gelir. Birey toplumun güçlü mekanizmalarına karşı daha anlamlı bir ilişki geliştirirken aile sayesinde çoğu kez toplumsal ve kurumsal mekanizmaların rekabeti esnasında daha hazırlıklı ve korunaklı refleksler vermeyi öğrenir.

Her ne kadar da aile birçok batı-merkezci yaklaşımca otoritenin ve siyasal aklın emrinde bir kurum olarak tanımladıysa da bu tamamen böyle değildir². Ailenin en önemli rollerinden birisi de bireyin siyasal mekanizmalara savunmasızca kurşun asker olmasını engellemektir.

² “İnsanlık tarihi boyunca toplumların büyük çoğunluğunda aile içindeki otorite, babanın merkezi konumu etrafında şekillenmiştir. Bu otorite, kültürel ve yapısal farklılıklara göre çeşitli toplumlarda değişik görünümde ortaya koymuştur. Öte yandan geleneksel toplumlardaki iktidar ilişkileri ile aile içindeki yapı arasında kimi zaman benzerliklere rastlanmıştır”. Geniş bilgi için (Say, 2015). Bununla birlikte birçok modern, Marksist, feminist vb. kuramlar otorite, politik hayat, devlet vb. faktörlerle ile aile kurumu arasında doğrudan çok çeşitli bağlar kurmaktadır.

Bireye insani bir şahsiyet katan aile, devletin devamlılığını çok önemserken, bireyin siyasi mekanizmaların mezesi olmasını da engeller. Böylece devletlerin yukarıda zikredilen kendi meşru mecrasında kalmalarına neden olur. Bununla birlikte devletin insan merkezli politikalar üretmesine de yardımcı olur. Bu vesileyle de ihtiraslı iktidar sahiplerince hem toplumun hem de başka toplumların sürekli bir tehdit altında olmasını engellemiş olur. Aksi takdirde herkesin “yeniçeri” (yeniçeri ile aile meselesi arasında yakın bir ilişkisi vardır) olduğu bir toplumda gerçekte insanileşme mümkün olmadığı gibi devletlerin de uzun süre ayakta durması hem mümkün hem de anlamlı değildir.

Ailenin diğer önemli bir işlevi ise bireyi illegal örgütlerin canavarlaştırıcı etkisinden de korumasıdır. Zira aile çıkar gruplarına adanmış birey formunun en önemli kalkanıdır. Esasen bütün toplumu yek bütün yeniçeri olmaktan koruduğu gibi bireyi de “haşhaş-i” olmaktan da korur. Çeşitli ve çok yönlü insan ilişkileri sayesinde bireyin daha insani düşünmesini sağlar. Ailenin çok yönlü bağları, ihtiyaçları ve imkanları nedeniyle, 0-1 denkleminde, biz ve düşman dilemmasından kişiyi alı kor. Ayrıca insani halleri her seferinde zorunlu olarak öncelediği için kişinin rol, statü³ vb. sanal oluşlara tamamen teslim olmasını engeller. Birtakım zorunlu bağlardan dolayı, bir bireyin temas etmek istemediği insan ve gerçeklerle de muhatap olmasını sağlayarak kişinin fildişi kulesine mahkûm olmasından ve ait olmak istediği gettonun indirgemeci salvolarından korur. Ayrıca aile, bireyi tanıdığı başka politik ve sosyal kamplardan akrabaları sayesinde, mitik bir öteki sendromundan da korur. Onu insani bağlara zorlanmış olur.

Örneğin bir üniversite öğrencisi (sözde aydın olması gerekir) başka ideolojide bir öğrenciye çok kolay bir biçimde, tahmin edilemez ölçülerde, zarar verebilir. Ama aynı kişi, okuma yazması yoksa bile, böyle bir şeyi komşu çocuğu için bu kadar kolay yapamayabilir. Nitekim komşu olgusu medeniyetimizde birçok boyutu olan önemli bir insanileştirme bütünleyicisidir (Kınalızade, 2010: 16). O zaman açtığımız üniversiteleri de yeniden bu yönüyle de ele almamızda fayda var. Zira ailenin işlevini birey üzerinde epeyce azaltan üniversitelerin bugünkü insanileştirici rolleri üzerinde de durmak gerekmektedir.

Nitekim söylendiği gibi üniversiteler bireyi her daim özgürleştiren mekânlar değildir, aksine kimi zaman baskılayan başka tür bir sosyalleşmeyi dayatan merkezler olduğu ayrı bir tartışma konusu olarak karşımızda durmaktadır. Üniversitelere özgü kabul edilen serbest tartışma platformu tanımı ise esasen işlevsel olmaktan daha çok ya manipülatif çevrelerin arayışlarına yönelik bir temenni ya da modernleştirici eksenin mitolojilerine güç veren bir söylem alanı olarak boy gösterir. Gerçekte birçok birey geldiği sosyal kesimlerindeki tartışmaları

³ Bu konuya en ironik örneklerden biri Nobel ödülü almış Aziz Sancar'ın anekdotudur: *"Eve gittim, baktım Aziz çöpü dışarı çıkaracaksın diyor. 'Ya ben Nobel aldım..' dedim. Sen yine de çöpü dışarı çıkaracaksın dedi. Ondan sonra Nobel işini karıştırmadık ev işlerinde."* <http://www.milliyet.com.tr/aziz-sancar-in-nobel-i-evde-ise-gundem-2250124/>

dahi üniversitelerde gönül rahatlığıyla yapabilmekte midir, elbette böyle bir eğilim olmakla birlikte, yeterli bir düzeye geldiğimiz söylenemez. Belki manipülatif bazı tartışmalar bizi böyle düşündürtebilir, ancak bunlar ya politik salvoların bir parçası ya da bir şekilde desteklenen operasyonel biçimler şeklinde cereyan etmektedir. Yoksa provokasyonun, gizli ve etkili güçlerin etkisinden arındırılmış, tüm sosyal realitelerin sağduyu, çözüm ve teklif biçiminde, güven aralığında, bir bilim yuvasında karşılık bulması hem üretkenler hem de paydaşlar açısından en azından kurumsal kültür bakımından henüz yeterince olgunlaşmamıştır.

Üniversitenin burada konu edilmesinin sebebi ise başta üniversiteler olmak üzere eğitim ve öğretim kurumlarının gerçekte bugünkü haliyle bilime ve ilime katkı vermekten çok bir yaşam merkezi olarak dizayn edilmeleri, bir teklife ve pratiğe dönüşmeleriyle ilgilidir. Zira bu yaşam teklif ve uygulamaları ise toplumumuzun aile sistematığıyla ve onun hikayesiyle doğrudan çatışmayı esas almış bir biçimde cereyan ediyor. Mezun olan öğrencilerimden birisinin bana söylediği şu söz metaforik olarak ne demek istediğimi çok iyi izah edecektir: “Hocam, 25 yaşımdan sonra aileme yeniden alışmaya çalışıyorum”.

İnsanları ailelerinin hikâyesine (Noyan, 2016) yabancılaştırdığımız gibi onlara yeni imkanlar sunmak konusunda da yeterince alternatifimiz yok. Bireyi çok yönlü çelişkilere mahkûm eden bir model orta yerde durmaktadır. Bu vesileyle en azından aile ile birey arasındaki ilişkiyi daha yumuşak başkalaşmalara imkan verecek biçimde eğitim-öğretim kurumlarımızı yeniden düzene sokmamız gerekecek. Zira üniversite öğrencisi öğrencilik yıllarında örneğin otobüste büyüklere yer vermeyi bir **ego çelişkisi** olarak algılamak, nükleer santrallere tepkili olmayı büyük bir vicdani görev olarak addedebilir. Burada tüm insani ve geleneksel güzel davranışlara karşı bir yabancılaşma yaşarken, sanal etik pompalamalarına karşı özel bir sağaltım alanı açığa çıkmıştır. Birey parçalanmış ve yeniden kısmen **agresif-pasif-etik-şovu** (kişisel olarak doğrudan katkısı olamayacak şeylere büyük reflexler vererek kendisini değerleştirme görüngüsü) ile modlanmıştır. Birey aileye dönünce elbette bu çelişkilerin normalleşmesi uzun zaman almaktadır. Aileye karşı hem bir tepki hem de pragmatik ilişki gelişmektedir. Üniversitede edindiği **balon-ego-tripleri** yerini **mutusuz-eleştiri** ve **pragmatik-kolaycılık** ile aşınmış bir kişiliğe terk eder.

Ailenin teşekkülü ve siyasal ilişkiler bakımında da medeniyetimizde insani gerçeğe dayalı seçeneklere imkan tanındığını görebilmek pek mümkündür. Medeniyetimizde aileye yönelik denetim çabasıyla evliliğin kayıt altına alınması (Güneş, 2017: 153) söz konusu değildir. Bu daha çok modern dönemin bir hassasiyetidir. Ve esasen medeniyetimiz dışındaki tecrübelerin bize dayattığı bir şeydir. Bu bağlamda da aileye ve evliliğe dair şablonik kabule dayalı zorlamaların, kimi sınırlı ve uygulanmaz tecrübeler bağlamında, yasallaştığını görmek mümkündür.

Esasen modernist akımlar medeniyetimizi eleştirmek için aileye ve evliliğe dair kimi indirgemeci eleştirilerde bulundular (Ali, 2010: 5). Oysaki bu uygulamaların çoğu düşünüldüğü gibi değildir. Kimi spesifik esnek uygulamalar, insan gerçeği ve değişik koşulları sürdürülebilir kılmaya yönelikken, yaygın ve idealize ettiği biçimlere bugün bile ulaşamadığımız erdemler sığdırabilmiştir.

Bununla birlikte medeniyetimizde birçok evlilik ve aile kurma biçimlerine, her inanç ve sosyolojik grubun kendi kabul ve ihtiyaçları çerçevesinde geliştirdiği tecrübelerle saygı duyulmuştur. Örneğin bugün evlilik-dışı ilişki yasal olarak serbest edilmiştir, buna karşılık ise evliliğin yasal güvencede olması tek forma bağlanmıştır. Bu esasen sosyal kesitler açısından pozitif ayrıma neden olurken, uygulamada birçok karmaşık forma neden olmaktadır. Oysaki eğer evlilik-dışı ilişki ve beraberlikler yasal kabul edilecekse ki öyle, tüm evlilik türleri de her sosyolojik kesitin ihtiyaçlarına bağlı olarak yasallaştırılması cari uygulamayı daha tutarlı hale getirirdi yönünde eleştiriler mevcuttur. Nitekim bu tür sorunlara dair müeyyide sosyal kesimlerin kabullerine bağlı çoklu uygulamalar medeniyetimizin uygulamalarında imkan dâhilindeydi. Esasen devletin evlilik biçim ve formunu, mahiyet ve yapısını belirlemek gibi bir rolü yoktur, o ancak teklifleri ve tecrübeleri düzenlemekle ve denetlemekle yükümlü olmak durumundadır.

Üretim-Tüketim Döngüsü ve Aile

Ekonomik ilişkilerle insanın tanımlandığı ve anlaşılmaya çalışıldığı birçok yaklaşım ve modelden söz etmek mümkündür. Nitekim aileyi ve ailede gelişen hiyerarşik durumları neredeyse tamamen ekonominin tarihsel gelişimiyle izah eden birçok modern kurama, yaklaşıma ve görüşe rastlamak mümkündür. Özellikle son dönemde öne çıkan kadının toplumsal rolünü ve sosyal cinsiyet teorilerini insanın geçimini sağlarken oluşan görev dağılımıyla tanımlayan, Marksist (Engels, 2004), (Mahmood, 2011), feminist vb. birçok modele rastlayabiliriz. Elbette ki bu yaklaşımların her birinin çeşitli çelişkilere rağmen kendince çok kıymetli ve dikkate değer tespitleri söz konusudur. Ancak bu çalışmada daha çok medeniyetimizin aile mefhumuyla üretim tüketim döngüsünde bireyi nasıl gözettiğiyle ilgili birkaç tespite temas ederek günümüze açtığı kimi imkanlara kısaca temas etmekle yetinilmiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki insanın günlük yaşasını temini ile aile mefhumu arasında doğrudan bir ilişki vardır (Orthner vd. 2005). Gerek bidayette gerekse günümüzde insanın geçimini sağlaması (bu ister ekonomik bir olgu bağlamında olsun isterse dışında olsun nitekim bunun ayrımı yapılmaktadır) genelde yalnız başına birey olarak üstlendiği bir süreç değildir. Her ne kadarda klasik dönemde örneğin kadına biçilen çocuk doğurma rolü nedeniyle eve ve çocuğa bağımlı olarak sosyalleştiği (Erdoğan, 2008: 76) ve modern dönemde bu durumun giderek

değiştirdi ifade edilse de, bu tam olarak böyle değildir. Zira modern dönemde bireyler ekonomik faaliyetler nedeniyle ailelerinden ayrılmak durumunda kalsalar bile; hem ekonomik faaliyetler nedeniyle hem de ekonomik imkanlar nedeniyle yine de en azından ekonomik altyapıya olan ihtiyaçları bakımından (eğitim, ekonomik ve sosyal sermaye vb.) aileden tamamen bağımsız bir faaliyet alanından bahsetmek mümkün değildir.

Bununla birlikte tarih boyunca aile ve ekonomik faaliyet arasında hep sıkı bir bağ olmuştur. Bu manada ekonomi kavramının etimolojik olarak “ev yönetimi” terkinbine karşılık gelmesi de bir tesadüf değildir. Nitekim sanayileşmeye varıncaya kadar, bilinen tarih bakımından, insan türünün geçiminin çoğunu evde örgütlediği çok açıktır. Ev adeta bir atölye hükmündedir. Evdeki tüm bireylerin de bir şekilde ekonomiye katkısı çok büyüktür. Açıkçası kadın istihdamı konusunun bu günlerde çok gündeme geldiğini düşünülürken klasik dönem için oldukça manasız bir tartışma sahasından bahsediyoruz demektir. Oysaki kadın sanki bugün ekonomiyle tanıştı gibi yanlış bir algı oldukça belirgindir (Öztürk, 2016).

Klasik dönemde evin tüm bireyleri ekonomik faaliyetlerin içindeydi, üstelik bu ekonomik faaliyetler, küresel pazar, çıkar grupları ve siyasal organizasyonların bu denli zorunlu bir parçası değil, büyük ölçüde özerk bir faaliyet alanı biçiminde gerçekleşiyordu. Üstelik belki kadının daha üstün bir rolüne de temas etmek gerekir ki, o da ham ürünü işleme sanatını üstlenmesidir. İronik bir gülümsemeyle bu konuda erkek maraba kadın beyaz yakalı hükmünde idi denebilir. Ekonomik ihtiyaçların planlanması ve talep edilmesi gibi rollerde de büyük imkanlara sahipti. Açıkçası ekonomi, hiyerarşik modern-kapitalist indirgemeci tanım alanlarının ihtiyaçlarına göre değil, insani paylaşım üzerinden rollerle düzenleniyordu denebilir.

Medeniyetimiz söz konusu olduğunda elde etme ve sahip olma motivasyonundan çok, meşru ve ahlaki sahip olma ve paylaşma sistematiği motive edici ve belirleyici bir faktördü. Burada ailenin rollerinden birisi de sadece yasal kazanç ve dağılıma bağlı bir ekonomik faaliyetten çok; helal, temiz, paylaşım dayalı ve yeteri kadar kazanç esaslı bir motivasyonu örgütlenmiş olmasıydı. İddia edildiği gibi belirgin ekonomik sınıf farkından (Fathi, 2018) bahsetmek mümkün değildi. Zira medeniyetimizde insanın kıymetini belirleyen şey onun sahip olduğu ya da mahrum olduğu makam ve mülkiyet değil, sahip olduklarına nasıl temas ettiği, sahip olmadıklarını nasıl karşıladığıyla ilgili, inanç, tutum, davranış ve pratikleriydi. Bu yüzden aynı role ve statüye sahip iki insan eşit kabul edilmez, yaptıkları, ettiklerine göre, şeye ve insana temasları esas alınarak kıymetlendirilirdi. Hatta tek başına sahip olma motivasyonu olumlu bir şey olarak görülmezdi. Bu tutumu ahlakiliğe bağlayan en önemli merkez ise bizatihi ailenin kendisiydi. Nihayetinde aile bireyin iâşesini sağlamada belli değerlerin kazandırılmasında önemli bir rol üstlenirdi.

Aile bireyin topluma uyarlanmasında en büyük role sahip kurum olarak kabul edilir (Erdoğan, 2012: 1). Buna rağmen modern dönemde ekonomik özgürlük adına insanı, aileden vb. insani alanlardan bağımsızlaştırarak, kendi kararlarını verecek ekonomik özgürlüğe sahip olma mitolojileriyle birey, gerçekte siyasal mekanizmalara, gettolara, gizli örgütlere, çıkar gruplarına vb. yapılara hiçbir değer, şahsiyet ve gerçek manada kendi olma imkânına sahip olmaksızın teslim edilmektedir. Kurumların ve kuruluşların neye inanacağımıza, nasıl giyineceğimize, ailemiz nasıl olacağına, siyasal tercihlerimizin ne olacağına ve daha birçok meseleye dair hayatımıza müdahil olması bu dönemde önemli ölçüde ekonomik çarklar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu vesileyle ailenin etkisi birey üzerinde ne denli azaltılırsa, çıkar grupları, baskı grupları ve siyasal organizasyonların etkisi o denli artmaktadır. Bu büyük handikapı da ayrıca tartışmakta fayda var.

Özellikle İkinci dünya Savaşından sonra Batının kendi dışındaki dünyayla bütünleşme arzusu (Altun, 2000: 144) Batı-dışı toplumlarda tüm kurumlarda olduğu gibi aile, kadın vb. yapılarda da büyük değişmelere yol açmıştır. Zira modern döneme geçerken tüm sosyal değişimlerde olduğu gibi kadının değişimdeki rolünden faydalanmak istendi ve ailenin belli ölçüde moderniteye direnen yapısı kırılmak istendi ve buna bağlı olarak da bireyi aileden koparmanın (Roberti, 2014) imkânlarından birisi de söz de ekonomik bağımsızlık projesi olarak vücut buldu. Oysaki birey aileden uzaklaşınca özgür olmadı tam aksine başka aktörlere daha riskli biçimde bağımlı oldu. Üstelik aileler de bu durumu satın aldılar ve bireyi bu büyük üretim ve tüketim döngüsünün ve başka merkezlerle bağımlı olma sistematığının içine sokmak için olanca güçleriyle çalışmaktadırlar. Öyle ki aileler sözde çocuğun kendi ayakları üzerinde durabilmesi için 30 yaşına kadar büyük yatırımlar yapmaktadır.

Aile ferdinin sözde kendisinden bağımsızlaşabilmesi için onun ömrünün yarısını ömrünün tamamından daha fazla imkânlarla finanse etmek ve başka bedeller ödemek zorunda kalmaktadır. Yani bu söylem tam anlamıyla büyü ve manipüle eden bir mit hükmündedir. Ebettteki ailenin çocuğu için yatırım yapması en insani ve olması gereken şeydir. Ama burada ego ve manipülatif metafiziklerin gazına gelmemize gerek yok demek istiyorum.

Nitekim medeniyetimizin eko-metafiziği bellidir, ekonomik olarak da birbirimize sahip çıkacağız, üstelik bu bir lütuf değil bir zorunluluktur. Sadece aile bireylerimizden de değil başka birçok insandan da aynı şekilde gücümüzce sorumlu olduğumuz bir insani model önerilmiştir. Ekonomik ilişkiler, üstünlük ve hiyerarşik bir sistematik içinde düzenlenmemiş, ihtiyaç ve ahlaki sorumluluk üzerinden kurgulanmıştır. Böylece de insanları başka başka organizasyonların, ekonomik faktörler üzerinden, bir mezesi haline getirilmesine izin verilmemiş olunur.

Günümüz dünyasının en büyük handikaplarından birisi de insanların ihtiyaçlarından hayli fazlasını tüketmesidir. Gündelik hayatımızı tüketim (Çetin, 2017: 163) tapınakları esir almıştır.

Medeniyetimizde ailenin rollerinden birisi de insanın gereksiz tüketim faaliyetinde bulunmasını dengelemektir. Aileler bu çılgınlığı kısmen rasyonalize etseler de bugün aileler bizatihi bu tüketim döngüsünün bir parçası haline gelmiş durumdadır (Healy, 2009: 18). Nitekim tüketimi bir sağaltım ve varoluş biçimi olarak desteklediğimiz bir kültürel (Horkheimer& Adorno, 2002) yeni oluşla karşı karşıyayız. Bu da bir yabancılaşma olarak ifade edilebilir.

Külli (Tümcü) Yabancılaşma ve Aile

Günümüzde evlilik ve aile yapısında büyük değişimler göze çarpmaktadır. Evlilik ve aile olgusunda olumlu değişimlerin yanı sıra yabancılaşmayı örgütleyen form ve motivasyonlar da imkân bulmuştur. Çeşitli çalışmalarımda Qu-post dönem diye ifade ettiğim bu dönemde; boşanmalar artmaktadır, tek ebeveynli aile olgusu zuhur etmiş, çocuksuz aile ya da evlilikte az çocuk tercihi öne çıkmıştır. Nikâhsız birlikte yaşama seçeneklerinin yanı sıra eş seçimlerinde klasik yöntemler terk edilmiş, yerine internet ortamında ve televizyon programlarında ironik seçimler ikame edilmiştir. Gey ve lezbiyen evlilikler, yasal, popüler ve özendirilir olmuştur. Bununla birlikte eş seçiminde bireysel tercihler çeşitli saiklere bağlı olarak önem kazanmıştır. Yasal alanda evli kadına önemli imkânlar verilmiştir. Boşanma hızla artmasına rağmen boşanmayı özellikle de kadın lehine zorlaştıran kanunlar çoğalmıştır. Ayrıca evlenme yaşı gittikçe yükselmiştir (Zincirkıran, 2017: 167-184).

Yabancılaşma sorunu çok boyutlu çok biçimli ve çok fazla sorunsallaştırılmış, teorize edilmiş ve birçok yaklaşıma konu olmuş bir olgudur. Bunların hepsine değinmek elbette mümkün değildir. Kavramın kelime düzeyi dahi çok yönlü tartışmaya açıktır. Fakat İmajoloji adlı disiplin teklifimizde bu konuya uzun bir bahis açılmıştı. Kuramlar, yaklaşımlar ve sorunlar tartışıldıktan sonra, özetle qu-post periyodun yabancılaşma biçiminin insanı çok boyutlu yabancılaştığı, her varlık sahasına bir indirgemecilik baskısının düştüğü ifade edilmişti (Öztürk, 2013). Özellikle insanın dijital dönemde sayısallaştırılmış duyu alanı, bedeni ve erdemlerini paranteze alındığı, duygu patlamalarının saniyelik var olup kaybolması üzerinden ilgili çalışmaların yardımıyla da söylenecek çok şeyin olduğunu ifade etmekte fayda var. Ayrıca karesel var oluş, köpük-bilinçsel karar vericilik, görsellikte kaybolan sahicilik tartışmaları bu tartışmaya ayrı boyutlar katmaktadır.

Elbette bu süreç sadece bireyi değil tüm insan birimleriyle birlikte aileyi de etkiledi. Sanalite, bilgisayarlaşma, yeni medyalar, pato-şizoit kriz araçları; özetle psotmodernite ve küreselleşme periyodu, aile mefhumu üzerinde yeni dönüşümlere neden olmaktadır. Henüz aile sorunu üzerinden modernite ve sanayileşmenin yarattığı krizlere karşı esaslı cevaplar ve pratikler geliştirememişken bu yeni durumlara karşı da hiç bir hazırlığımız yok. Yeni dönemde aileye ilişkin kimi modern katı ve dayatılan kabuller dışında hiçbir alternatif de

görülmemektedir. İşin doğrusu bu modern sığ kabuller geleneğimizden geriye kalan birkaç iyi şeyi de yok etmeyi amaçlarken, bu yeni durumların farkında bile değildir.

Oysaki bugün yaşanan büyük değişim (Dağ, 2018: 206),(Nas, 2017. 125), insan türünü ve dolayısıyla ailenin işlevini de büyük ölçüde küresel tüketim mekanizmasının, kaotik şiddet sarmalının, değişken bağımlılıklar kartelinin, ahlak dışı rekabetin ve insan-dışılık mekanizasyonlaşmasının bir oyuncağı haline getirmektedir. Bunun ilacı gerçekte evrensel olan ancak tarihi süreç içinde lokalite bölüğüne mahkûm edilmiş medeniyetimizin ilke ve tasavvurunda mücehhezdir. Ancak günümüz entelektüel aktörler ve karar-yapıcılar, medeniyetimizden onun değerlerini zenginleştirmeyi değil, yine qu-post dönemin öğretisine bağlı olarak sembollerini heykelleştirmeyi ve paganizme kurban etmeyi düşündükleri için medeniyetimiz alternatifler üretme konusunda büyük bir fiyaskoyla karşı karşıyadır.

Esasen bu konuda söylenecek çok şey var ancak konu bütünlüğüne hanel gelmemesi bakımından birkaç ana soruna temas ile sınırlamakta fayda var. Öncelikle aile hala büyük ölçüde bir insani temas merkezidir. Bu da sanalite ve onun aracılığıyla yaygınlaşan insan dışı metafiziklere ve uygulamalara büyük bir perdedir. Ancak şunu da belirtmem gerekir ki aile gerçeği diğer değişimlerde olduğu gibi bu değişime de hazır bir veriye sahip değil. Örneğin yabancılaşmaya yardımcı olan faktörlerin başında bizatihi ailenin kendisi yer alabilmektedir. Çocuğu sorun olmaktan çıksın diye televizyona ve bilgisayara yuvarlayan yine ailenin kendisidir. Belki burada yabancılaşmayı iki biçimde ifade etmek mümkündür. Bugün aile yasal, ruhsal ve zamanın ruhu ana akım yabancılaşmaları desteklerken, ailesizlik, ya da derin aile krizleri, yasadışı, yıkıcı yabancılaşmalara sebep oluyor. Ama unutulmamalıdır ki bunlar arasında kalın duvarlarla örülü bir perde yoktur. Zira yeni teknolojiler, bilgisayar ve internet odaklı dijital medya, çocuk oyunlarını, çocuk eğitimini ve onların sağlığını, daha geniş anlamda çocukların sosyalleşmesini de etkilenmektedir (Özkan&Hira, 2017: 246).

Çok detaylandırmadan hemen şunları söylemek mümkündür. Öncelikle ailenin bu sorunla baş edebilmesi için, medeniyetimizde mündemiç olan aile imkân ve ilişkilerini yeniden tesis edilmesi gerekir. Yani aile içi ilişkilerin etkin ve sahici hale gelmesi, akraba (Lieberman vd. 2008), komşu ve mahalle olgusunun çok boyutlu canlandırılması, cami, cemaat, manevi geleneklerin canlandırılarak bireye imkânlar açılması, cemaatle namaz, perşembe günü ailece Kuran-ı Kerim okuma, ramazan, teravih, kandiller, paylaşılan iftarlar vb. gibi geleneğimizde insansızlaşma yabancılaşmasına karşı çok çeşitli uygulamalar mevcuttu. Bunlarla eşgüdümü olarak diji-elektro-tele diyetler geliştirilmelidir. Maalesef bu zenginlikler muhafazakâr ailelerde bile kayboldu. Artık bunlar aileler üzerinden değil çeşitli kurum ve kuruluşlar eliyle, insanların birbirine teması olmaksızın, yapılmaktadır ki bunun başka yan etkileri ve çıkmazları olduğunu belirtmekte fayda var.

İkinci olarak ise insani duyarlılıkları öncelemek, yoksul, yolda kalmış, öksüz, engelli ve bunun gibi olgularla sadece profesyonel kurumlar aracılığıyla ilgilenmek değil, aile ve birey üzerinden de ilgi alanları geliştirmek durumundayız. Böylece insani sorumluluklar yerine getiriliği gibi sahici insan olma yolunda da adım atılmış olur.

Üçüncüsüyse aileler ile fert arasındaki ilişkinin yeniden tanzim edilmesi gerekmektedir. Öncelikle aile ferde sadece geleceği garantileyen, ihtiras ve başarıya odaklı, sıkıştırılmış ve teknik bir araca dönüşmüş insan yerine, erdemleri öğretmeyi öncelemelidir. Şu an muhafazakâr aileler de bile en makbul çocuk çok ders çalışan ve okul başarısı yükse olan, özne olmaktan uzak ama patolojik egolu başka büyük potansiyel krizler taşıyan çocuk modelidir. Ya da tamamen elde etme arzusu yüklenen ya da en azından bu yönüne destek verilen çocuk modeli faziletli olarak görülmektedir. Buna karşılık ise nesilleri tükense de aksülamel ve uygulanamaz birtakım taleplerle çocuğu boğan bir başka marjinal azınlıktan bahsetmekte de fayda var. Ya da daha kötüsü erdemleri bir koz olarak ve bir ihtiras vesilesi olarak öcüleştiren bir yanımız olduğunu da belirtmem gerek. Oysaki erdem ve ilme duyarlı, kimi üstün işlere meraklı ve eleştirel akla sahip, ego patlaması yaşayan değil, maneviyatı olan ve belli değer ve ahlaki kaygılara sahip bireye yönelik büyük bir irtifa kaybımız olduğunu açıkça belirtmek isterim. Bilgilenmeye yatırım dahi tamamen pragmatistçe olmaktadır ki bu bir yıkımdır. Bu bilincin mutlaka bir dengeye kavuşturulması gerekmektedir.

Aile Fetişizmi, Aileizmin Çıkmazı ve Öneriler

Aile beşeri faaliyetlerin en tabiisi ve özellikleri devredilemez, biricik (Şener, 2017: 228) bir olgu olmasına rağmen tüm dertlerin şifası, tüm sorunların çözümü bir merkez de değildir. Kendine özgü birçok sorunu da bünyesinde taşır. Daha doğrusu insanlığın tüm sorunları bir ölçüde ailede de konsantre olur. O yüzden aileyi tek başına sorunları çözmenin kaynağı olarak göremeyiz. Ancak şurası kesin ki ailenin sorunları ya artıran ya da azaltan bir rolü vardır.

Öncelikle günümüzde aile artık neredeyse siyasal organizasyonlara, tüketim gettolarına ve yabancılaştırıcı mekanizmalara kaynak sağlayan bir çiftlik hükmündedir. Yani moderniteye geçiş dönemindeki direnci kırılmış ve yenedünyanın taleplerine isteyerek ya da istemeden uyumlanmış bir rol üstlenmiştir. Ailenin özellenmesi, mahremiyet yerine, bencil bir mülkileştirme duygulanımına doğru evrilmiştir. Yani aslında ailedeki her şey maddi ve manevi bir değer özeli değil, daha çok narsist ve sadist bir korumacılıkla ve sahip olma duygusallığını tatmin ve yalnızlığını giderme garantisine dönüşmüştür. Bu yüzden de roller değişince değerlerdeki radikal aşınmanın pek de önemli olmadığı görülebilmektedir.

Tarihsel olarak ailenin, çocuk algısının ve kadının rolündeki değişimi şu temel formüle indirgemek tamamen doğru olmasa da kimi imkânlar tanır kanaatimdir:

A- Fetişist ve İşlevsel dönem (Pre-modern; klasik): Aile ve çocuk tabudur, derece farkıyla fetişist motivasyonlar içerir. Ama aynı zamanda nüfuz, emek ve güvenlik birimidir, mahremiyet sığınağıdır.

B- Metafizik, Spekülatif, Rasyonel, İdeolojik dönem (Modern): Aile, çocuk evlilik yeni döneme geçişte çoğu kez engel, sorgulanması gereken bir biçim. Yeni ekonomik modelde yük, nüfus artışı sorun vb. ama bununla birlikte katı ideolojik ve eğitim kurumlarınca garantiye alınan planlı bir yapı taşı hükmündedir. Ayrıca kadına yönelik yeni ve ısrarlı metafizikler geliştirilmiştir.

C- Teolojik, Mağara, Pragmatist ve Tüketim dönemi (Qu-post): Aile ve çocuk, iki kişi merkezinde bütün detayları çeşitli göstergeler, gereklilikler, protokollerle, merkeze alınan yeni bir form kazanmıştır. Aile, kadın ve çocuk metafiziksiz bir teolojik işlev üretmeye başlamıştır. Yaşanacak yerler, yaşam biçimi, yapılacak işler vb. tüm hayatiyet kesp eden durumlar bu yapıya özgü olarak yeniden forme edilmektedir. Üstelik bu yapı bu titizliğine rağmen tüketim toplumuna uygun ya da benzeri sistematlere fedai bir konsepte uygun bir biçimde formüle edilmektedir. Çocuğun geleceğine dair bugünden çalınmış büyük bir ekonomik ve sosyal sermaye sarfiyatı söz konusudur. Buna karşılık ahlakilik ve değer inşası ikincileyin ya da lüks bir çaba olarak uygulama bulmaktadır. Çocuk, hedonizm, gündelik tüketim ve bencillik gibi konularda daha müsamahalı ve kaotik büyütülürken, sisteme uyarlanma, tüketime cevap verme ve kariyer planlaması gibi alanlarda tam ve kusursuz planlamalar ve detaylandırılmış katı müdahalelerle karşılaşabilmektedir. Aile ilişkileri yeni bir mağara, kendine özgü bir sığınak formu da kazanmıştır. Buradaki mağara mahremiyete bağlı bir mağara değildir, tam aksine yeni yaşam biçimine ayak uydurmanın bir yolu olarak ailenin araçsallaştırılmasına bağlı bir mağara modelidir.

Düşünüldüğü gibi ailenin rolü yok olmamış (bu ilk dönem modern dalga için istenen bir şeydi ve kısmen de başarılı olmuştu) kimi alanlarda artmıştır. Yani aile gerçekte yenedünyanın doyumsuz isteklerine cevap veren bir staj merkezi, ön hazırlık safhası, alt yapı mekanizmasına dönme riskiyle karşı karşıyadır.

Medeniyetlere ait erdemler; kimi uygulama, kalıplar ve teknolojiler üzerinden toplumsallaşır. Eğer bu erdemler amaç ve niyetleriyle kavranmazsa, yeni uygulamalar, teknolojiler ve kalıplar sadece alışkanlıklarımızı değil metafiziğimizi de yok eder. Bugün ailenin en büyük sorunu medeniyetimizin amaç ve niyetlerini kaybolan teknolojiler üzerinden koruma altına alma çabasıdır ki bu tek başına yetmeyecektir. Burada magazin olmanın, prestij ve plaka budalası dışında kalan ama bu yoksunluklar nedeniyle de komplekse düşmemiş, maalesef kendim de dahil henüz rastlamadığım, bilginlere çok ihtiyacımız var. Medeniyetimizin zarif

tecrübelerini yeniden teklife dönüştürecek, diğer uygulamaları da terbiye edecek ve istikamet kazandıracak özel kalp, ahlak ve akıl sahibi kanaat önderlerine ihtiyacımız var. Yoksa modern dönemin kalpsiz, ruhsuz ve ahlaksız profesyonelleri hepimizi ve tabii ki alimizi de felakete sürüklemektedir, haberiniz olsun.

Elbette aileye işlevinden fazla roller yüklemeyen, ama onun insanileştirici, erdeme ve değere dayalı imkânlarını güçlendiren, insanın daha sağlıklı ve iyi yaşamasını sağlayan rollerini güçlendirmemiz gerekmektedir. Aile biçimlerinin hepsinin (geniş, çekirdek vb.) kendine özgü faydaları ve riskleri var. Bunları özel olarak çalışarak o risk alanlarına çözümler, iyi yanlarına destekler bulmakta fayda var.

Sonuç

Aile, tarihsel rolünü oynamaya devam etmektedir. Ancak büyük değişmelere de uğradığı kesindir. Ailenin yapısı, işlevi ve formları, medeniyetten medeniyete, toplumdan topluma, sosyal imkanların değişmesine varıncaya kadar birçok farklı imkana bağlı olarak değişmektedir. Ayrıca tarihsel değişmeler de ailede değişmelere neden olmaktadır. Yani aile yatay ve dikey boyutlarıyla birçok imkan ve değişime uğramakta, aynı zamanda değişimlere kaynaklık etmektedir. Fakat Doğu-İslam dünyası bütün bu değişimlerden etkilenmekle birlikte, kimi koyulaşan karakteristiğiyle, değer-merkezci, insani ve ahlaki birtakım teklifler içermektedir.

Bu manada aile insanın doğayla, hemcinsiyle ve insanın ürettikleriyle insanın geliştireceği ilişkiyi en sağlıklı biçime kavuşturan denge-değer merkezi bir mefhumdur. Ayrıca medeniyetimizde özel hükmi şahsiyete sahip aile birey hakkında birçok karar ve imkânın geliştirildiği özel bir birimdir. Ailenin bu özelliklerini ne devlete, ne örgütlere ne de diğer cemaatlere devretmemeliyiz.

Bununla birlikte aile insanın iâşesini sağlamanın önemli bir kaynağıdır. Sadece iâşeyi kazmamak değil ama onun temiz, helal, hak edilmiş, diğer insanlara ve doğaya zarar vermeyecek şekilde yapılmasını da aile sayesinde daha sağlıklı bir biçimde yapabiliriz. Bu noktada aileyi dışlayan ve bireyi diğer organizasyonlarla karşı savunmasız bırakan ekonomik modellerle yeniden hesaplaşmalıyız. Ebetteki aile de bu rolünü bencilce inşa etmemeli, değer ve ahlak merkezli bir sorumlulukla yol almalı, bireyi incitmemeli, itmemelidir.

Ailenin medeniyetimize özgü işlevi ve imkânları yeniden canlandırılabilir ise bugünkü yabancılaşmaların birçoğunun önüne kolayca geçebildiğimiz gibi, bireyi daha erdemli, paylaşımcı ve insani olmaya doğru da çekebiliriz.

Elbette aile tüm sorunlarımızı çözmez, tüm sorunlarımızı aile üzerinden de çözemeyiz. Ama ailenin rolünü kıymetlendirecek sahici bilginlerle birçok sorunumuzun üstesinden gelebiliriz.

KAYNAKÇA

- Ali, Shaheen S. *An Introduction to Islamic Family Law*, London: UK Centre for Legal Education, 2010.
- Altun, F. *Modernleşme Kuramı ve Gelişme Sorunu*, İstanbul: Divan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi, 2000.
- Canatan, K – Yıldırım, E. *Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Yayınları, 2011.
- Çetin, Ensar. *Gündelik Hayata Sosyolojik Bakmak*, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2017.
- Dağ, Ahmet. *Transhümanizm (İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü)*, Ankara: Elis Yayınları, 2018.
- E. Ali Kınalızade. *Devlet ve Aile Ahlakı*, İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2010.
- Engels, F. *The Origin of the Family, Private Property and the State*, Published by Resistance Books, 23 , Australia: Abercrombie St, Chippendale NSW 2008, 2004.
- Erdoğan, Türkan. *Ailede Cinsiyet Sosyolojisi ve Etkileyen Faktörlerin Araştırılması: Denizli Örneği*, Denizli: Denizli Üniversitesi (PAUBAP), 2012.
- Erdoğan, Türkan. *Nancy Chodorow'un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi Unsuru Olarak Annelik*, Aile ve Toplum Yıl: 10 Cilt: 4 Sayı: 14, 2008.
- Fathi, M. "Becoming a Woman Doctor in Iran: The Formation of Classed and Gendered Selves", ISSN: 0954-0253 (Print) 1360-0516, (2018). Erişim: 18 Haziran 2019. <http://www.tandfonline.com/loi/cgee20>
- Güneş, H. H. *Kudüs Mağribe Mahallesi*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017.
- Healy, L. "Capitalism and the Transforming Family Unit: A Marxist Analysis, Socheolas", Limerick Student Journal of Sociology. Vol. 2(1), (2009).
- Horkheimer, M. and Adorno, Theodor W. *The Culture Industry: Enlightenment as Mass Deception*, Erişim: 18 Haziran 2019. <https://analepsis.files.wordpress.com/2015/01/cultureindustry.pdf>
- Lieberman, D. "The family of fundamental social categories includes kinship: Evidence from the memory confusion paradigm", *European Journal of Social Psychology* Eur. J. Soc. Psychol. 38, (2008). 998–1012.
- Mahmood, A. "Relevance of Marxist Philosophy to the Family Structure and Working Women Phenomena in Pakistan", *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 1 No. 10. (2011).
- Nas, Fethi. *Ortadoğu'da Göç Dinamikleri*, Ankara: Gece Yayınları, 2017.
- Noyan, S. "Madam Bovary ve Araba Sevdası Romanlarında Romantik Edebiyatın Eleştirisi", DOI: 10.7816/idil-05-27-01 *İdil*, 2016, Cilt 5, Sayı 27, Volume 5, Issue 27, (2016).

Orthner, Dennis K. The Resilience and Strengths of Low-Income Families, (2006). Erişim: 18 Haziran 2019. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.0022-2445.2004.00006.x>

Özkan, A. ve Hira İ. “Dijital Medya ve Sosyalleşme: 6 -12 Yaş Çocukların sosyalleşmesine Dair Ebeveyn Görüşleri (İstanbul Örneği)”, *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 9, 2017, (Eylül 2017). s. 245-270.

Öztürk, Ali. *Kriz Sosyolojisi*, İstanbul: Doğu Kitapevi, 2011.

Öztürk, Ali. “İmge ve Hak: Batı ve Batı-dışılık Bağlamında Marjinalize Edilen İnsan Hakları Paradigmasının İmgesel Çerçevesi”, *Sosyologca Dergisi*, Sayı: 3. (2012).

Öztürk, Ali. *İmajoloji: Bir Disiplin Denemesi*, Ankara:, Elis Yayınları, 3. Basım, 2019.

Öztürk, Ali. *Medeniyet ve Sosyoloji*, Ankara: Elis Yayınları, 2. Basım, 2015.

Öztürk, Ali. “Modern ve Postmodern İndirgemeci Kadın Metafiziğinin Eleştirisi ve Yeni Yaklaşımlar”, *1. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Elazığ, (2016).

Öztürk, Ali. “İmajoloji Disiplini Bağlamında Meta-Epistemolojik (Arizi-Küllü-Usul) Kritik Modeli ve Batı-imeci Metodolojinin Çıkmazı”, *2. Uluslararası Kritik Ve Analitik Düşünme Sempozyumu*, İstanbul. (27 Nisan 2018).

Roberti, G. “The Influence of Family Socialization On Consumer Choices of Young People, A Case Study of Female University Students”, *Italian Journal of Sociology of Education*, 6(3), (2014). 41-69.

Say, Ö. “İktidar İlişkilerine İndirgenmiş Babalık İmajı ve Postyapısalcı Otorite Analizinin Çelişkileri”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), (2015). 139-151.

Şener, Sami. *Sosyoloji (Sosyal Bilimlere Alternatif Yaklaşım)*, İstanbul: Strateji Yayınları, 2017.

Zencirkıran, Mehmet. *Sosyoloji*, Bursa: Dora Yayınları, 2017.

Erişim:17 Haziran 2019. <http://www.milliyet.com.tr/aziz-sancar-in-nobel-i-evde-ise-gundem-2250124/>